

CEHCÂH el-GIFÂRÎ

(جيهجاء الغفاري)

Cehcâh b. Saîd el-Gifârî
(ö. 36/657)Bey'atürriydân'da bulunan
sahâbilerden biri.

Mekke ile Medine arasında bulunan Gifâr kabilesindendir. Babasının adının Kays veya Mes'ûd olduğu da söylenmektedir. Cehcâh kabilesinden bazı kişilerle Hz. Peygamber'e gelerek müslüman oldu. **Bey'atürriydân***da bulundu ve Benî Mustalîk kabilesiyle yapılan Müreysi' Gazvesi'ne (Şâban 5/Ocak 627) katıldı. Vâkidî'nin rivayetine göre muhacirlerin fakirlerinden olduğu için bu sırada ücretli olarak Hz. Ömer'in hizmetini görüyor ve onun atını çekiyordu. Muharebe müslümanların zaferiyle sonuçlandıktan sonra Müreysi' Kuyusu başında su almak üzere bir kalabalık toplanmıştı. Bu sırada Cehcâh ile ensardan Cüheyneli Sinân b. Vebre arasında su yüzünden kavga çıktı ve Cehcâh Sinân'a birkaç tekme attı. Bunun üzerine Sinân b. Vebre, "Yetişin ey ensar!" diye bağırды; Cehcâh da, "Yetişin ey muhacirler!" diye seslendi. Hz. Peygamber'i çok üzen bu kavga, orada bulunan ve aynı zamanda Sinân b. Vebre'nin dostu olan Abdullah b. Übeyy'in muhacirlere karşı beslediği kin ve öfkeyi açığa vurmasına ve Medine'ye döndüklerinde müslümanları oradan çıkaracaklarına dair Münâfikûn süresinin 8. âyetinde, "Eğer bu savaştan Medine'ye dönersek andolsun ki şerefli kimseler alçakları oradan çıkaracaktır" şeklinde ifade edilen sözleri söylemesine sebep olmuştur.

Tabakat kitaplarında anlatıldığına göre Cehcâh bir gün Hz. Osman minberde hutbe okurken bilinmeyen bir sebeple dayandığı bastonu alıp sağ dizine kırmış, kırılan bastonun kıymığı dizine batmış ve bundan sonra kemik erimesi hastalığına tutularak Hz. Osman'ın şehid edilmesinden birkaç ay sonra vefat etmiştir.

Atâ b. Yesâr ve Süleymân b. Yesâr ile İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi'in kendisinden hadis rivayet ettiği söyleniyorsa da Buhârî bunun doğru olmadığını kaydetmektedir. Tirmizî onun Hz. Peygamber'den rivayeti bulunduğunu söylemektedir ("Et'ime", 20).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 63/5; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebrî*, II, 249; Tirmizî, "Tefsîr", 63, "Et'ime", 20; a.mlf., *Tesmiyetü aşhâbi'n-nebi* (nşr. Ali Yardım), İzmir 1985, s. 334; Vâkidî, *el-Megâzî*, II, 415, 416, 435; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 605; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, I, 252-253; İbnü'l-Esir, *İşdü'l-gâbe*, I, 365-366; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 192; III, 168, 403; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 253; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 5005.

ALİ YARDIM

CEHDAMÎ

(الجهمضى)

Ebû İshâk İsmâîl b. İshâk b. İsmâîl
el-Ezdi' el-Cehdamî
(ö. 282/896)

Mâlikî fakihî ve muhaddis.

199 (815) veya 200 (816) yılında Basra'da doğdu. Daha sonra Bağdat'a yerleşti. Basra'da Ezd kabilesinden Cehdîme kolunun yerleştiği mahalleye nisbetle anılır. Büyük dedesi Hammâd b. Zeyd'den (ö. 179/795) Ebû'l-Hüseyn İbn Ebû Ya'lâ'ya (ö. 526/1131) kadar yakla-

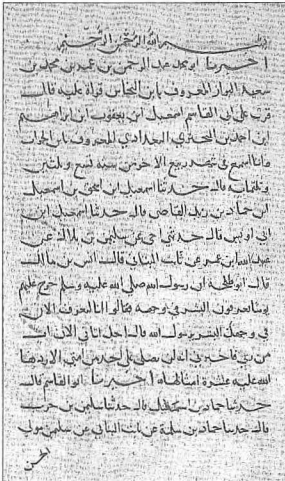
şık üç asır boyunca birçok değerli âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. Cehdamî küçük yaşta ilme âläka duydu; İbnü'l-Muazzel'den fıkıh, Ali b. Medîni'den hadis öğrendi. Bunlardan başka aralarında Müsedded b. Müserhed, Ka'nebî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Süleyman b. Harb ve kendi babası İshak b. İsmâîl gibi muhaddislerin bulunduğu birçok hocadan hadis rivayet etti. Mûsâ b. Hârûn, Nesâî, İbn Mücâhid, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Ebû Amr İbnü's-Semmâk, Niftaveyh, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî gibi tanınmış âlimler de kendisinden rivayette bulundular.

Mütevekkil - Alellah zamanında 860 yılında Bağdat'ın doğu tarafına kadı tayin edilen Cehdamî, Mühtedî-Billâh tarafından 869'da bu görevden alındı. Ancak Mu'temid-Alellah ertesi yıl onu görevine iade etti. Daha sonra kendi isteğiyle Bağdat'ın batı tarafı kadılığına nakledildi (872). Dört yıl sonra da Bağdat'ın tamamına kadı oldu ve ölünceye kadar bu görevini sürdürdü (Hatîb, VI, 287-288).

Cehdamî ayrıca halife tarafından Safârîler'den Ya'kûb b. Leys'e gönderilen heyetlerin içinde yer almış (870, 875), Fars bölgesini ele geçiren Abdurrahman b. Vâsıl'a, esir aldığı Ahvaz nâibi İbn Müflih'i serbest bırakması için elçi olarak gönderilmiştir (875). Kaynakların çoğunda 22 Zilhicce 282 (11 Şubat 896) tarihinde vefat ettiği kaydedilirken bazı eserlerde 284'te (897) öldüğüne dair bir rivayete de yer verilir.

Mâlikî fıkhdında büyük otorite olan Cehdamî bu mezhebin delillerini ortaya koymuş ve Irak'ta yayılmasını sağlamıştır. Yahyâ b. Eksem'in (ö. 242/857), Medineliler'in fikhî görüşlerinin tartışıldığı bir meclise Cehdamî'nin gelmesi üzerine, "İşte Medine geldi" demesi, onun Medine fikhını (Mâlikî fikhını) çok iyi bildiğini göstermektedir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî ichtihad derecesini anlatırken İmam Mâlik'ten sonra Cehdamî'den başkasının bu dereceye ulaşmadığını söyler. Cehdamî hadis âlimlerince **sika*** kabul edilmiş, uzun ömürlü olması sebebiyle de yaşadığı devirde "âli isnâd"lı hadis rivayet etmek isteyen hadis talebeleri kendisine başvurmıştır.

Bid'at ehline şiddetle karşı çıktığı söylenen Cehdamî, resmî görevinden artakalan zamanının büyük kısmını hadise ve diğer ilmi çalışmalara ayırmıştır. Sarf, nahiv ve lugat ilminde ileri bir seviyeye

Cehdamî'nin
Kitâbü
Fazlî's-salât
'ale'n-nebi
adlı eserinin
ilk ve son
sayfaları
(Köprülü Ktp.,
nr. 428/3,
vr. 117*, 135*)

ulaşmış, aynı zamanda şiirle de meşgul olmuştur. Müberred'in (ö. 286/899) kendisine çok saygı duyduğu ve, "Cehdamî sarf ilmi konusunda benden daha bilgilidir" dediği rivayet edilir. Kıraat ilminde de belli bir yeri olan Cehdamî, meşhur yedi imamdan Ebû Amr b. Alâ'nın kıraatını Nasr b. Ali el-Cehdamî'den, İbn Kesir'in kıraatını babasından ve Nâfi'in kıraatını Kālûn'dan öğrendi. Kâdî İyâz, onun bir sonraki nesilden olan İbn Mücâhid ve İbnü'l-Enbârî'den de kıraat rivayet ettiğini söylemekteyse de Zehebî onu bu ilimde İbnü'l-Enbârî'nin hocaları arasında zikretmiş, İbnü'l-Cezerî de bu iki âlimin kıraat ilminde Cehdamî'den faydalandığını belirtmiştir. Diğer taraftan İbn Mücâhid, Nâfi'in Kālûn tarafından rivayet edilen kıraatını İsmâil b. İshak'tan öğrendiğini söylediğine göre Kâdî İyâz'ın sözü edilen tesbitinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Eserleri. Kur'an ilimleri, hadis ve fıkha dair kaleme aldığı eserlerden ancak birkaçı zamanımıza ulaşabilmiştir. 1. *Aḥ-kâmü'l-Kur'ân*. İki ciltten ibaret olan eserin bir bölümü Kayrevan Camii Kütüphanesi'nde mevcuttur. 2. *Müsnedü ḥadîsi Mâlik b. Enes*. Bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir. 3. *Müsnedü (Tenkihü) ḥadîsi Eyyûb es-Saḥtiyânî*. Bu eser de Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (bu üç eserin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 88, 476). 4. *Kitâbü Fazlî's-salât 'ale'n-nebî*. 104 hadisten meydana gelen bir cüzdür. Dört yazma nüshası mevcut olan eser Nâsirüddin el-Elbânî tarafından neşredilmiştir (Dimaşk 1383/1963; Beyrut 1389/1969, 1397/1977). Alican Tatlı, Köprülü ve Ezher nüshalarını esas alarak eseri Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamıştır (1989). 5. *Kitâbü'l-Kırâ'ât*. Cehdamî'nin önemli eserlerinden biri olup yirmi imamin kıraatını ihtiva etmekte, ancak günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.

Cehdamî'nin kaynaklarda adı geçen diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh, el-İhticâc bi'l-Kur'ân, el-Muvaṭṭa', Ziyâdâtü'l-Câmi' mine'l-Muvaṭṭa', Şevâhidü'l-Muvaṭṭa', Müsnedü ḥadîsi Şâbit el-Bûnânî, Müsnedü ḥadîsi Ebî Hüreyre, es-Sünen, el-Mebsûṭ, Muḥtaşarü'l-Mebsûṭ, Kitâbü'l-Ferâ'iz, Kitâbü'r-Red 'ale's-Şâfi'î fi mes'ele'ti'l-ḥumus, Kitâbü'r-Red 'alâ Ebî Ḥanîfe, Kitâbü'r-Red 'alâ Muḥammed b. el-Ḥasan, Kitâbü'l-Emvâl, Kitâbü's-Şüf'a*.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), IX, 476, 513, 516, 526; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1972, s. 88; *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, II, 158; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 252; Hatib, *Târîḥu Bağdâd*, VI, 284-290; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 286-181; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, VI, 129-140; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-la'*, XIII, 339-341; a.mlf., *Tezkiretül-ḥuffâz*, II, 625-626; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, I, 280; Sa-fedî, *el-Vâfi*, IX, 91-93; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcû'l-müzeḥb*, s. 92-93; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, I, 162; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 443; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*, I, 105-107; Keş-fü'z-zunûn, I, 20, 585; II, 1279, 1449, 1730; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 273; Sezgin, *GAS*, I, 88, 475-476; Ch. Pellat, "al-Azdî", *EP² Suppl.* (İng.), s. 113.

ALICAN TATLI

CEHENNEM

(جهنم)

İnkârcıların ve günahkârların âhirette cezalandırılacakları yer.

Cehennemin (cehennâm, cihinnâm) "derin kuyu; hayırsız, uğursuz" anlamına gelen Arapça asıllı bir kelime olduğunu ileri süren İslâm bilginleri olmuşsa da dil âlimleri bu konuda tereddüt etmişlerdir (meselâ bk. *Lisânü'l-'Arab*, "cehennem" md.). Grekçe'de *geenna*, Latince'de *gehenna* olarak kullanılan kelimenin aslı, büyük ihtimalle İbrânîce *gé-Hinnom*'dan (Hinnom vadisi) gelmektedir. Nitekim bu isim "gé ben Hinnom" (Hinnom oğlu vadisi), "gé bené Hinnom" (Hinnom oğulları vadisi) ve "gé Hinnom" şeklinde Ahd-i Atîk'te de geçmektedir (Yeşû, 15/8; 18/16; II. Tarihler, 28/3; 33/6; Yeremya, 7/31, 32; 19/2,6; 32/35; II. Krallar, 23/10; Nehemya, 11/30). Câhiliye şairlerinden A'sâ ile ("cehennâm" şeklinde) Ümeyye b. Ebû's-Salt'ın şiirlerinde yer alan cehennemin İslâm'dakine benzer bir şekilde tasvir edilmesi tereddütle karşılanmış ve bu şiirlerin Ümeyye'ye sonradan nisbet edildiği düşünülmüştür.

□ DİNLER TARİHİ. Gé-Hinnom İsrâil tarihinde, İsrâiloğulları'nın sözde ibadet saydıkları gayri insanî ve gayri ahlâkî faaliyetleri ifade ettiği için kötü bir şöhrete sahiptir. Orada saltanatını savaş ve salgın hastalıklarla sürdüren bir cehennem tanrısı olduğuna inanılan Molek'e tapılmakta ve onun öfkesini yatırtmak için çocuk kurban edilmekteydi. İlk defa Yahuda Kralı Ahaz (m.ö. 735-716), Hinnom vadisinde buhur yakıp çocuklarını "ateşten geçirmiş" (yakmış), Ahaz'dan sonraki ikinci kral Manasse de yine orada oğluna aynı muameleyi yapmıştır (II. Tarihler, 28/3; II. Krallar, 16/3; 21/6; Yeremya, 2/20-24). Kral Yoşiya dinî

reformu sırasında (m.ö. 622) bu âdeti yasaklamıştır (II. Krallar, 23/10). İbadet adına çocukların katledilip yakılması yûzünden İsrâil peygamberlerinin ge-Hinnom'u lânetlemeleri üzerine bu yer İşaya'dan itibaren (İşaya, 66/24) zamanla gelişen yahudi eskatolojisindeki cehennemin sembolü olmuş ve ölüm sonrasında azap çekilecek yere bu ad verilmiştir.

Ölümünden sonraki hayatla ilgili inançlar hemen hemen bütün dinlerde mevcuttur. Buna paralel olarak kötü davranışların cezalandırılacağı da kabul edilmektedir. Eski Mezopotamya dinlerinde insanın ölümünden sonra yeryüzünün batı tarafında bulunan, yedi sur ve yedi kapı ile çevrili yere gittiğine, dönüşü olmayan bu yere tanrıça Allatu'nun hükmettiğine, oradakilerin gıdasının toz, bulanık su ve toprak olduğuna inanılmaktaydı. Eski Mısır dinine göre ölenler Oziris'in yer altı dünyasına gitmekte, hesabı çekildikten sonra suçlu bulunanlar cezalandırılmaktadır.

Mecûsilîğe göre, inanmayan kişinin ruhu Sinvat Köprüsü'nden geçemeyip cehennemin derinliklerine düşer. Bu aşağı âleme "yalancının evi" anlamında *drûjödemâna* veya "yalancının çukuru" anlamında *drözötömân* denilmektedir. Karanlık, ıstırap ve gürültü ile dolu olan bu yer altı dünyasında kötülerin gıdası pislikten ibarettir.

Hinduizm'deki ruh göçü (tenâsüh) inancı, cehennemle ilgili motiflerin gelişmesini önlemiştir. *Naraloka* adı verilen cehennem, bu dünyada herhangi bir dinî kuralı ihlâl eden kişiye öteki dünyada buna denk bir cezanın uygulandığı acılarla dolu yerdir. Hinduizm'de cehennem bir nevi arınma yeridir. Kişi burada cezasını çektikten sonra arınmış olarak yeniden yeryüzüne döner.

Budizm'de yedi cehennem inancı vardır. Bu cehennemler yeryüzünün altındadır ve kötü davranışlarda bulunanlar burada uzun süre çok çeşitli işkencelere mâruz kalırlar. İnsanların parçalanması, alevli silâhlarla kesilmesi, ezilme, ağaçlara asılıp yakılma başlıca ceza çeşitleridir. Budizm'deki cehennem telakisinde ne alevler söner ne de acılar dinir.

Ahd-i Atîk'te açık ve net bir cehennem tasviri yoktur. Tevrat'ta ölüm hadisesi ilk insanın hatasıyla irtibatlandırılmış (Tekvîn, 2/17; 3/19), fakat ölüm sonrası hayat açıklanmamıştır. "Atalarına selâmetle gideceksin" (Tekvîn, 15/15; 25/8, 17; 35/29; 49/29); "Atalarınıza uyuyacaksınız" (Tesniye, 31/16); "Kav-